

дійсності.

Отже, структура формування християнських православних цінностей дітей молодшого віку складається з трьох компонентів, які знаходяться у тісному взаємозв'язку, і, поступово впливаючи один з одного, готують дитину до найвищого рівня прояву формування християнських православних цінностей у процесі хорової діяльності. Перспективи подальших досліджень пов'язані з розробкою моделі формування християнських православних цінностей дітей молодшого шкільного віку у процесі хорової діяльності.

Література

1. Абраменкова В.В. Сорядость и сопереживание в детской картине мира / В. В. Абраменкова. – М., 1999. – 70 с. **2. Бечак Б. А.** Виховання мистецтвом. – М. : Просвещение, 1981. **3. Красильников І. М.** Музичне мистецтво і педагогіка завтра / І. М. Красильников, М. А. Крюков // Музика в школі. – 2000. – № 3. – С. 34–36. **4.** Потребісно-мотиваційна підсистема // Психологія : підручник / Ю. Л. Трофімов, В. В. Рибалка, П. А. Гончарук та ін. [за ред. Ю. Л. Трофімова]. – 4-те вид., стереотип.]. – К. : Либідь, 2003. – 560 с. **5. Рубинштейн С. Л.** Проблема способностей и вопросы психологической теории: Тезисы докладов на I съезде общества психологов. – М., 1959. – Вып. 3. – С. 37–39. **6. Скрябіна Н. І.** Хоровий спів у вирішенні задач музично-естетичного виховання / Н. І. Скрябіна // Музично-естетична освіта в соціокультурному розвитку особистості: тез. доп. науч. практич. конф., 25-26 лютого 1999р., м. Ек. / Урал. держ. пед. ун-т, Ек., 1999]. **7. Тарасов Г. С.** Проблема духовной потребности (на материале музыкального восприятия) / Г. С. Тарасов. – М. : Наука, 1979. – С. 78–84. **8. Теплов Б. М.** Психология музыкальных способностей. Избр. тр.: В 2 т. – М. : Педагогика, 1985, Т. 1– С. 42–222.

УДК 373.3.064.2

Володимир Марків

ШЛЯХИ ОРГАНІЗАЦІЇ ВЗАЄМОДІЇ ВЧИТЕЛЯ Й УЧНІВ У НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОМУ ПРОЦЕСІ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Марків В. М. Шляхи організації взаємодії вчителя й учнів у навчально-виховному процесі початкової школи.

У статті розглядаються способи організації взаємодії вчителя й учнів у навчально-виховному процесі початкової школи, переосмислюється мета і результат освітнього процесу, модернізація його змісту.

Ключові слова: нова парадигма освіти, педагогічна взаємодія, спілкування, співробітництво, модернізація, оптимізація технології.

Марків В. Н. Пути организации взаимодействия учителя и учеников в учебно-воспитательном процессе начальной школы.

В статье рассматриваются способы организации взаимодействия учителя и учеников в учебно-воспитательном процессе начальной школы, переосмысление цели и результата учебного процесса, модернизация его содержания.

Ключевые слова: новая парадигма образования, педагогическое взаимодействие, общение, сотрудничество, модернизация, оптимизация технологий.

Markiv V. N. Ways of organization of co-operation of teacher and students in teaching-educational process in primary school.

In the article the methods of organization of co-operation of teacher and students are

examined in the teaching-educational process of primary school, the purpose and outcome of the educational process, the modernization of its contents are comprehended.

Key words: new paradigm of education, pedagogical co-operation, communication, collaboration, modernization, optimization technology.

Підвищення якості фахової підготовки випускника вищого навчального закладу вимагає переосмислення мети та результату освітнього процесу, модернізації його змісту й оптимізації технології його організації. Значні зміни в економіці та суспільному житті України виявили розбіжності між можливостями сучасної вітчизняної системи освіти й замовленням на виховання творчої особистості. Тому, філософія шкільної освіти ґрунтовно змінює свою парадигму: сприймає «дитиноцентризм» і категорично заперечує «предметоцентризм», що передбачає необхідність удосконалення особистісно зорієнтованих систем навчання.

У контексті нової парадигми освіти переосмислюється розуміння сутності освіти і виховання як «цілеспрямованої, свідомо організованої динамічної взаємодії вихователів і вихованців, у процесі якої розв'язуються суспільно необхідні завдання освіти й гармонійного виховання» [3, с. 253].

Така позиція передбачає рівноправні «суб'єкт-суб'єктні» стосунки вихователя і вихованців.

Проблема педагогічної взаємодії до 80-х років лишалася недостатньо дослідженою вітчизняними та зарубіжними науковцями, а в останні роки визначилася як одна з найбільш актуальних, особливо у процесі реформування початкової школи: новий зміст програм орієнтується на діалогічну взаємодію всіх учасників навчально-виховного, але відсутнє наукове обґрунтування напрямків організації взаємодії. Це пояснює необхідність у відзнайденні оптимально ефективних способів організації взаємодії вчителя і учнів у навчально-виховному процесі

Розв'язання окресленої проблеми започатковано дослідниками країн СНД (В. Рубцов, Ш. Амонашвілі, В. Чередов, В. Виноградов, Г. Цукерман) та вітчизняними науковцями (О. Савченко, Н. Бібік, В. Тименко, О. Кіліченко, Т. Байбара, Ж. Меншикова, Н. Мірошніченко, М. Воскресенська, І. Грищенко, О. Губенко, В. Крутій, Т. Волобуєва, Л. Макарова).

Аналіз вітчизняних психолого-педагогічних, дидактичних та методичних джерел переконує, що в них розкриваються психологічні основи педагогічної взаємодії [4; 8], досліджуються окремі способи чи прийоми взаємодії вчителя й учнів під час вивчення дисциплін певних циклів [2; 5; 6; 7]. Проте відсутній полінауковий підхід щодо зазначеної проблеми дослідження.

У статті розкривається сутність способів організації взаємодії вчителя й учнів початкових класів, способи організації взаємодії виявлено на основі аналізу вітчизняного та зарубіжного досвіду гуманістичних, раціоналістичних і традиційних систем навчання й рекомендацій щодо їх застосування відповідно до сенситивних періодів розвитку та з урахуванням результатів констатувального експерименту. Зазначимо, що науковці звертають увагу на особливості взаємодії учасників навчально-виховного процесу у стандартних умовах (Я. Коменський, Дж. Локк, Й. Песталоцці, К. Ушинський, Г. Цукерман, Ш. Амонашвілі, О. Савченко), частково змінених (І. Якиманська, Л. Занков, Д. Ельконін, Г. Давидов, П. Ерднєєв, І. Лернер, М. Махмутов, Г. Ланда, С. Скіннер, В. Оконь, А. Фурман), нестандартних, які є новими для учнів (Дж. Дьюї, В. Кільпатрик, О. Декролі, А. Белл, Дж. Ланкастер, Р. Штайнер, М. Монтессорі, С. Френе, Р. Кузіне, Л. Толстой, С. Шацький, В. Венцель, С. Русова, Я. Чепіга, В. Сухомлинський).

Зосередимо свою увагу на основних поняттях. Відомо, що взаємодія-процес безпосереднього чи опосередкованого впливу вчителя й учнів один на одного, який породжує їх взаємну обумовленість і зв'язок, взаємоперехід, взаємотворчість. У психолого-педагогічних дослідженнях термін «педагогічна взаємодія» позначається різними поняттями: «педагогічні стосунки», «педагогічний взаємозв'язок», «співробітництво», «співпраця», «співтворчість».

У наукових працях окреслено думку про те, що передумовою ефективності педагогічної взаємодії є емпатія – розуміння емоційного стану, проникнення в переживання іншої людини, її суб'єктивний світ. Г. Річардсон уважає емпатію новим феноменом людської свідомості, яка виявляється у здатності бачити світ очима іншої людини, відчувати її переживання і потреби [2, с. 48].

Значними для нашого дослідження є не стільки комунікативна сторона цієї взаємодії, скільки інтерактивна і перцептивна та виявлення ефективних способів її організації. Адже інтеракція – це шлях формування творчої особистості, створення сприятливих умов для розвитку творчого потенціалу дитини, її саморозкриття, самоутвердження. Ідеться насамперед про співнавчання, у якому учитель й учні рівноправні суб'єкти процесу навчання. Учителю керує розумовою діяльністю учнів, спрямовує її, залучаючи до діяльності через пізнання світу і себе в ньому, – реалізує важливий принцип гуманної педагогіки М. Монтесорі «Допоможи мені зробити це самому» [1].

Ситуація для бесіди на визначену тему на уроці розпочинається як діалог між учителем і учнем. При цьому використовується довіра дітей, які вчаться вислуховувати думки інших та обґрунтовувати власні. Концентрація уваги під час такої розмови висока. Діалоги за схемою «вчитель – учень – внутрішнє Я» застосовується з перших днів навчання дітей у школі. Діалоги за схемою «вчитель-учень – учень» доцільно вводити наприкінці 1 року навчання на різних уроках. Попередньо вчитель має вчити учнів правильному формулюванню запитань і точній відповіді.

Під бесідою розуміють розмову, під час якої говорять про різні проблеми. Вона має починатися вільно, оскільки головну роль відіграє добровільність і задоволення потреби у спілкуванні партнера. Учителю створює атмосферу, за якої у дітей є шанс висловитись. Бесіди з метою спільного вибору теми і мети діяльності, під час планування роботи, прийняття рішень можна розпочинати з 2 класу.

Мозковий штурм – шлях групового обговорення, віднайдення правильних відповідей, які досягаються шляхом вільного обговорення думок усіх учасників, доцільно використовувати у 3, 4 класах на різних уроках.

Бесіда в колі – учні колом, як сидять, мають можливість по черзі висловити свою думку, використовується уже в 1 класі.

Бесіда у групі має трьох або більше учасників. Неабияке значення відіграє соціальна структура групи, адже існують такі діти, які не хочуть спілкуватися з усіма, а лише з обраними учнями. Бесіди у мікрогрупах за схемою «вчитель-учень-учні» доцільно розпочинати з 2 класу.

Цікавою формою роботи для дітей 3–4 класів є письмова конференція – захід, на якому подається складений самостійно текст, що підлягає дискусійному обговоренню, за час якої учасники отримують завдання та працюють над ним. Дитина не може прийняти всіх думок. Вона вишукує ту пораду, яка б допомогла висловити власну думку. Перед письмовою конференцією повідомляється її тема, яка має бути доступною для всіх, та розробляються її правила. Основне завдання вчителя – досягти того, щоб діти могли говорити один з одним, мали що сказати.

Перевіряючи та консультуючи товаришів, учні теж частково виконують роль учителя.

Як свідчить практика, учні уважніші до повідомлень дітей, ніж учителя, що активізує їхню навчальну діяльність.

Організація взаємодії за схемою «вчитель – учень – компетентні особи» полягає у зборі учнями інформації для повідомлення на уроці з розповідей батьків, старших товаришів, інших компетентних осіб, які можуть безпосередньо брати участь у проведенні уроку. Таку роботу варто розпочинати уже з 1 класу.

Інша група способів зумовлює контакт учителя з учнями за допомогою природного розвивального середовища: діалог «учитель – учні – природа» з метою здобуття практичного життєвого досвіду для подальших уроків. Вільний вибір об'єктів природи для спостережень, добір природного дидактичного матеріалу для уроків природничо-математичного циклу, трудового навчання чи художньої праці; уроки мислення під «блакитним небом», на яких учні слухають музику природи та черпають матеріал для уроків української мови, образотворчого мистецтва, музики доцільні з першого року навчання. Велике значення має не лише односторонній діалог «учитель – учень – природа», а й спільне створення куточків краси тощо.

Основним компонентом третьої групи способів організації взаємодії вчителя й учнів виступає предметно трививальне та пізнавальне розвивальне середовище (обладнання класної кімнати, ігрове, підручники, довідкова література, комп'ютер).

Учителі-практики використовують у своїй роботі різні способи організації взаємодії з учнями цієї групи, починаючи з першого класу: спільне умеблювання та оформлення класної кімнати, вільний вибір видів діяльності, вільний вибір навчального матеріалу, підготовка завдань для товариша (запитань, задач, прикладів, кросвордів, ребусів тощо), добір дидактичного матеріалу, підготовка наочності. Написання творів на вільну тему, «видавництво» учнівських збірок, створення альбомів на різні теми, випуск газет і обмін їх між школами, спільне створення групою композицій тощо доречно у 2–3 класах.

Нині, уже з перших років навчання застосовуються комп'ютерні технології, які передбачають навчальний діалог учителя та учнів через комп'ютер, як засобу, що допомагає засвоїти складні абстрактні теоретичні поняття. Таке засвоєння досягається шляхом моделювання понять. Водночас реалізуються принципово нові стратегії навчання. Головне, що відрізняє комп'ютер від інших засобів навчання, – це можливість діалогу неформального діалогу, коли комп'ютер ставить запитання, а учень повинен відповідати в жорстко заданих рамках, а інтерактивного діалогу: коли головною у діалозі стає дитина, коли вона нав'яже комп'ютеру свої правила або «навчає» його, примушуючи виконувати певні дії. Під час застосування комп'ютера у педагога змінюється позиція – він стає носієм нового педагогічного мислення і принципів співпраці, професіоналом, що рефлексує, здатним до проектування і перепроєктування своєї діяльності відповідно до зазначених принципів педагогічної співпраці. Зазначений спосіб обмежується можливістю різних шкіл.

Четверта група способів передбачає взаємодію між учителем та учнем, зумовлену засобами художнього мовлення: образотворчого, музично-пісенного, предметно-пластичного, хореографічного, літературного, якими дитина володіє як природним даром для безпосередньої передавання вражень від довкілля.

Уже з перших років навчання діти охоче добирають малюнки для наступних уроків різного спрямування, усно складають казки та фантастичні оповідання. У 2–4 класах діти можуть дібрати пісні та мелодії у відповідності до теми, що вивчається.

В. Тименко вважає, що завдяки засобам художнього мовлення підтримується

дитяча своєрідність, єдність думки, почуття і дії; необхідно активізувати принцип рекламування знань, подавати словесно-понятійну інформацію на художньо-образному тлі (як подається реклама на телеекрані). Для створення художніх образів, які використовуються вчителем для наступних уроків, доцільно з першого класу поєднувати різні види під час поетапної діяльності: бесіди, роздуми, розповіді, дискусії, художнє конструювання тощо.

П'ята група способів передбачає взаємодію з технічними засобами навчання. Одним із способів є діалог за схемою «вчитель – учень – комп'ютер», який передбачає різні види роботи, коли комп'ютер становить не джерело інформації, а засіб для створення учнями навчальних завдань для товаришів різного характеру (3-4 класи)

Цінним є досвід поєднання способів організації взаємодії у спільній проектній діяльності вчителів і учнів. Окреслене питання потребує окремого висвітлення.

Під час спостереження за уроками було з'ясовано, що вчителі поєднують використання способів організації взаємодії зазначених груп на різних уроках. У 1–2 класах взаємодію доцільно організувати в ігровій (не захоплюючись надмірно) діяльності на художньо-образному, конкретно-практичному рівні перебігу пізнавальних процесів: сприймання, пам'яті мислення, поступово готуючи учнів для взаємодії на абстрактному, словесно-понятійному рівні у 3–4 класах.

Рекомендації статті орієнтовні: кожен учитель має використовувати способи організації взаємодії відповідно до матеріально-технічних умов школи, індивідуальних психологічних особливостей учнів класу і власного стилю роботи.

Отже, на основі теоретичних досліджень виявлено різні способи організації взаємодії вчителя й учнів у навчально-виховному процесі. Експериментально доведено, що:

- системоутворювальним компонентом сукупності дидактичних умов для ефективної взаємодії вчителя й учнів у навчально-виховному процесі початкової школи для учнів має стати художньо розвивальне, предметно стимулююче, природне середовище, яке забезпечить формування сенсомоторної цілісності учнів, як однієї із основних ознак природності особистості;

- організувати взаємодію на словесно-понятійному рівні доречно у 3–4 класах;

- суб'єктивною передумовою для взаємодії вчителя й учнів є готовність учителів, що потребує руйнування стереотипів щодо розуміння сутності процесу навчання, які утворювались десятиріччями і формування нових: учитель має бачити світ через призму світосприймання дітей, перебувати в їх вимірі простору та часу, організувати свою роботу так, щоб очі дітей випромінювали іскорки, як сигнал того, що вони відкрили свій внутрішній світ для вчителів;

- використання зазначених у статті способів організації взаємодії вчителя й учнів стимулює активну навчальну діяльність учнів; сприяє формуванню пізнавальних інтересів і цілісному розвитку та самореалізації кожного учня, виникненню позитивних емоцій у навчанні.

Відображена у статті проблема потребує розроблення конкретних рекомендацій щодо організації взаємодії на уроках різних циклів.

Література

1. Монтессори М. Помогите мне сделать это самому / М. Монтессори. – М. : Карапуз, 2000. – 272 с. **2.** Навчання і виховання учнів 1 класу: [методичний посібник для вчителів] / упор. О. Я. Савченко. – К. : Початкова школа, 2002. – 446 с. **3.** Педагогічний словник / за ред. М. Д. Ярмаченка. – К. : Педагогічна думка, 2001. – 516 с. **4. Ричардсон Г.** Образование для свободы / Г. Ричардсон. – М. : Просвещение, 1997. – 210 с. **5. Савченко О. Я.** Сучасний урок у початкових класах /

О. Я. Савченко. – К. : Магістр-S, 1997. – 254 с. **6. Савченко О. Я.** Дидактика початкової школи / О. Я. Савченко. – К. : Генеза, 1999. – 338 с. **7. Тименко В. П.** Сенсомоторна цілісність як ознака дитячої природності / В. П. Тименко // Початкова школа. – 2003. – № 5. – С. 17–19; 2004. – № 1–2. **8. Цукерман Г.** Зачем детям учиться вместе ? / Г. Цукерман. – М. : Знание, 1985. – 80 с.

УДК 37.0

Ірина Родименко

АЛГОРИТМ ОБСТЕЖЕННЯ ДИТИНИ

Родименко І. М. Алгоритм обстеження дитини.

У статті представлено узагальнений алгоритм обстеження дитини в ОПМПК для прийняття надійних діагностико-прогностичних рішень. Характеризується процедура психологічного обстеження дитини.

Ключові слова: клінічне обстеження, нейропсихічна діагностика, психопатологічне обстеження, психологічне обстеження.

Родименко И. Н. Алгоритм обследования ребёнка.

В статье представлено обобщающий алгоритм обследования ребёнка в ОПМПК для принятия надёжных диагностико-прогнозных решений. Характеризуется процедура психологического обследования ребёнка.

Ключевые слова: клиническое обследование, нейропсихическая диагностика, психопатологическое обследование, психологическое обследование.

Rodumenko I. M. Algorithm of inspection of child.

The article describes generalized algorithm of inspection of a child in OPMPK for taking reliable diagnostic decisions. The process of psychological inspection of a child is characterized.

Key words clinical inspection, neuropsychologie abnormal, psychology inspection.

Аналізуючи рекомендації щодо порядку і змісту комплексного обстеження дитини в ОПМПК, представлені у працях окремих науковців (В. Астапов, С. Забрамна, Р. Карімова, В. Липа, Б. Пузанов, Л. Шипіцина, Л. Цветкова та ін.), і порівнюючи їх із практичним вирішенням цих питань у діяльності Дніпропетровської ОПМПК, пропонуємо розглянути оптимальні варіанти послідовності, змісту і методик (процедур) обстеження дитини, згруповані з урахуванням принципів діагностичної діяльності.

Підстави для оцінки цих варіантів як оптимальних, дає нам їх багаторічна апробація у практиці ДОПМПК, яка здійснювалась цілеспрямовано, пошуково-аналітично, із внесенням відповідних коректив у діяльність, а також експертна оцінка її результатів.

Мета статті – узагальнити алгоритм обстеження дитини в ОПМПК, схарактеризувати процедуру психологічного обстеження дитини.

У таблиці 1. представлено узагальнений алгоритм обстеження дитини в ОПМПК для прийняття надійних діагностико-прогностичних рішень.